

Skolelevers drogvanor 2007

Erik Fender
Thomas Hvitfeldt

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Rapport nr 108

Stockholm 2008

Innehåll

Sammanfattning.....	21
Inledning	24
Undersökningen och rapporten	26
Urval	26
Genomförande.....	27
Bortfall.....	27
Frågeformuläret.....	28
Praktiska uppgifter om rapporten	31
Definitioner av vissa begrepp	31
Metodproblem.....	33
Årskurs 9.....	39
Alkohol.....	39
Tobak.....	52
Narkotika.....	57
Sniffning.....	62
Sömnmedel och lugnande medel.....	63
Läkemedel tillsammans med alkohol	64
Dopning	65
ANT-undervisningen i skolan	66
Elevernas sociala situation i skolan.....	66
Spel.....	67
Samband mellan konsumtion av olika medel och vissa andra variabler.....	68
Regionala skillnader	73
Gymnasiets årskurs 2.....	76
Alkohol.....	76
Tobak.....	86
Narkotika.....	88
Sniffning.....	93
Sömnmedel och lugnande medel.....	93
Läkemedel tillsammans med alkohol	93
Dopning	93
ANT-undervisning i skolan.....	94

Elevernas sociala situation i skolan.....	94
Spel.....	94
Riskuppfattning vid några olika beteenden	95
Avslutande kommentarer.....	96
Referenser	97
Tabeller	98
Årskurs 9.....	99
Gymnasiets årskurs 2.....	205

Diagram

Årskurs 9

1.	Andelen alkoholkonsumenter i årskurs 9 efter kön. 1971–2007.	40
2.	Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen mätt i dl ren alkohol (100%) i årskurs 9 efter kön. 1977–2007. 1977–1989 avser skattade värden med utgångspunkt från konsumtionsindex.....	43
3.	Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av respektive alkoholdryck mätt i dl ren alkohol (100%) i årskurs 9 bland pojkar . 1989–2007	44
4.	Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av respektive alkoholdryck mätt i dl ren alkohol (100%) i årskurs 9 bland flickor . 1989–2007	44
5.	Andelen elever i årskurs 9 som druckit hemtillverkad sprit ("hembränt") respektive smuggelsprit under de senaste 12 månaderna, efter kön. 1991–2007	45
6.	Andelen elever som intensivkonsumerar någon gång i månaden eller oftare i årskurs 9 efter kön. 1972–2007.	48
7.	Andelen elever som varit berusade vid 13 år. Årskurs 9. 200–2007.	48
8.	Andelen som varit berusade vid 13 år efter konsumtionskategori och kön. Årskurs 9. 2007.	49
9.	Andelen rökare i årskurs 9 efter kön. 1971–2007.....	54
10.	Andelen snusare i årskurs 9 efter kön. 1974–2007.	55
11.	Andelen elever som någon gång använt narkotika samt andelen elever som använt narkotika senaste månaden efter kön. 1971–2007.	58
12.	Andelen elever i årskurs 9 bland dem som aldrig använt narkotika som "haft möjlighet" att pröva, "vet någon som kan sälja narkotika" samt "haft lust" att pröva. 1971–1982 och 1986–2007.	61
13.	Erfarenhet av sniffning bland elever i årskurs 9 efter kön. 1971–2007.	63
14.	Genomsnittskonsumtion i dl 100% alkohol i olika regioner i Sverige. Årskurs 9. Medeltal för perioden 2005–2007.....	74

Gymnasiet, år 2

15.	Andelen alkoholkonsumenter bland gymnasieelever i årskurs 2 efter kön. 2004–2007.....	76
-----	---	----

16.	Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av alkohol mätt i dl ren alkohol bland gymnasieelever i årskurs 2 efter kön. 2004–2007.....	79
17.	Olika dryckers andel av den totala alkoholkonsumtionen för gymnasieelever i årskurs 2 efter kön. 2007.....	80
18.	Andelen gymnasieelever i årskurs 2 som intensivkonsumerar någon gång i månaden eller oftare efter kön. 2004–2007.....	81
19.	Sambandet mellan alkoholkonsumtionen och vissa andra alkoholvariabler liksom konsumtionen av andra medel. Gymnasiet (samtliga elever) årskurs 2. 2007.....	83
20.	Andelen rökare och snusare bland elever i gymnasiets årskurs 2, efter kön. 2004–2007.....	87
21.	Andelen tobakskonsumenter i gymnasiets årskurs 2 efter kön. 2007.....	88
22.	Andelen elever i gymnasiets årskurs 2 som någon gång använt narkotika samt andelen elever som använt narkotika senaste månaden efter kön. 2004–2007.....	89
23.	Sambandet mellan narkotikaerfarenhet och konsumtion av andra medel. Gymnasiet (samtliga elever) årskurs 2. 2007.....	91

Hittade inga poster för innehållsförteckning.

Tabeller

Årskurs 9

1.	Antalet bearbetade formulär och bortfallet i procent. 1971–2007.	98
2.	Svarsfördelningen för några variabler i den s k Stockholmsundersökningen 1993. Andelen som uppgett respektive svarsalternativ vid den ordinarie datainsamlingen, i bortfallsundersökningen samt totalt (inkl bortfallet), efter kön.	99
3.	Andelen konsumenter och icke-konsumenter av alkohol samt andelen som druckit öl, alkoholäsk, stark cider, vin eller sprit. Procentuell fördelning efter kön. Årskurs 9. 1971–2007.	100
4a.	Andelen konsumenter och icke-konsumenter av cider och alkoholäsk, folköl, starköl, blanddrycker, vin och sprit. Procentuell fördelning bland pojkar i årskurs 9. 1971–1982 och 1986–2007.	101
4b.	Andelen konsumenter och icke-konsumenter av cider och alkoholäsk, folköl, starköl, blanddrycker, vin och sprit. Procentuell fördelning bland flickor i årskurs 9. 1971–1982 och 1986–2007.	102
5.	Översikt av olika kombinationer med avseende på typ av dryck. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1991–2007.	103
6.	"Har du någon gång under vårterminen druckit öl, alkoholäsk, stark cider, vin eller sprit?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1983–2006.	104
7.	"Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit öl, alkoholäsk, stark cider, vin eller sprit?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2006–2007.	105
8.	"Har du druckit öl, alkoholäsk, stark cider, vin eller sprit den senaste veckan (d v s 7 dagar tillbaka från och med igår)? Räkna inte med lättöl." Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1983–2006.	106
9.	"Har du druckit alkohol de senaste 30 dagarna?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2006–2007.	107
10a.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för mellanöl och folköl. Procentuell fördelning bland pojkar i årskurs 9. 1971–2007.	108
10b.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för mellanöl och folköl. Procentuell fördelning bland flickor i årskurs 9. 1971–2007.	109
11a.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för starköl. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1977–1983 och 1986–2007.	110

11b.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för starköl. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1977–1983 och 1986–2007.	111
12a.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för vin. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1971–1983 och 1986–2007.	112
12b.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för vin. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1971–1983 och 1986–2007.	113
13.	"Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit hemtillverkat vin?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1991–2006.	114
14a.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för sprit. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1971–1983 och 1986–2007.	115
14b.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för sprit. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1971–1983 och 1986–2007.	116
15.	"Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit hemtillverkad sprit (s k hembränt)?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1991–2007.	117
16.	"Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit s k smuggelsprit?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1997–2007.	118
17.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för blanddrycker (bl a stark cider och s k alkoholisk). Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1998–2007.	119
18a.	Konsumtionsindex för total årlig alkoholkonsumtion. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1976–1982 och 1986–2007.	120
18b.	Konsumtionsindex för total årlig alkoholkonsumtion. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1976–1982 och 1986–2007.	121
19.	Den beräknade genomsnittliga totala årskonsumtionen mätt i dl alkohol 100% samt olika dryckers andel av totala alkoholkonsumtionen bland elever i årskurs 9 efter kön. 1989–2007.	122
20a.	"Hur ofta händer det att du känner dig berusad när du dricker alkohol?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1972–2005	123
20b.	"Hur ofta händer det att du känner dig berusad när du dricker alkohol?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1972–2005	124
21.	"Hur ofta dricker du så mycket alkohol att du känner dig berusad?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2003, 2004 och 2006.	125
22.	"Har du någon gång druckit så mycket alkohol att du känt dig berusad?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2007.	125

23a.	"Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst en halv halvflaska sprit <u>eller</u> en helflaska vin <u>eller</u> fyra stora flaskor stark cider <u>eller</u> fyra burkar starköl <u>eller</u> sex burkar folköl vid samma tillfälle?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1972–1983 och 1986–2007.....	126
23b.	"Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst en halvflaska sprit <u>eller</u> en helflaska vin <u>eller</u> fyra stora flaskor stark cider <u>eller</u> fyra burkar starköl <u>eller</u> sex burkar folköl vid samma tillfälle?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1972–1983 och 1986–2007.....	127
24.	"Hur gammal var du första gången du kände dig berusad?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1992–2000.....	128
25.	"Hur gammal var du första gången du kände dig berusad?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2000–2007.....	129
26a.	"Känner dina föräldrar till att du dricker alkohol?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar som på denna fråga själva angett att de dricker alkohol. 1979–1982 och 1987–2006.....	130
26b.	"Känner dina föräldrar till att du dricker alkohol?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor som på denna fråga själva angett att de dricker alkohol. 1979–1982 och 1987–2006.....	131
27.	Andelen elever som upplevt problem i samband med alkoholkonsumtion. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	132
28a.	"Är det lätt eller svårt för dig att få tag på folköl, starköl, stark cider/alkoläsk, vin eller sprit?" Procentuell fördelning bland pojkar . 1998–2007.....	133
28b.	"Är det lätt eller svårt för dig att få tag på folköl, starköl, stark cider/alkoläsk, vin eller sprit?" Procentuell fördelning bland flickor . 1998–2007.....	134
29a.	"Hur får du vanligen tag på folköl/starköl, stark cider och alkoläsk?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar efter alkoholsort. 1997–2007.....	135
29b.	"Hur får du vanligen tag på folköl/starköl, stark cider och alkoläsk?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor efter alkoholsort. 1997–2007.....	136
30a.	"Hur får du vanligen tag på vin/sprit?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar efter alkoholsort. 1997–2007.....	137
30b.	"Hur får du vanligen tag på vin/sprit?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor efter alkoholsort. 1997–2007.....	138
31.	"Hur har du fått tag på den hembrända spriten?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som druckit hemtillverkad sprit under de senaste 12 månaderna. 1997–2007.....	139
32.	"Hur har kompisarna fått tag i den hembrända spriten?" Procentuell fördelning efter kön bland dem som druckit hembränt under de senaste 12 månaderna samt uppgett att de köpt/blivit bjudna av kompisar. 1998–2006.....	140

33.	"Hur får du vanligen tag på stark cider, alkoholisk, wine coolers eller andra blanddrycker?" Procentuell fördelning efter kön. 1998–2006.	141
34.	"Vet du någon person som har en hembränningsapparat?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1996–2006.	142
35.	Rökning. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1971–1997.	143
36.	"Röker du?" Procentuell fördelning efter kön. 1997–2007.	144
37.	"Hur ofta röker du?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1983–1997.	145
38.	Uppgifven konsumtion av cigaretter bland elever som röker varje dag. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1986–2007.	146
39.	Snusvanor. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1974–1997.	147
40.	"Snusar du?" Procentuell fördelning efter kön. 1997–2007.	148
41.	Uppgifven snuskonsumtion bland de elever som snusar. Procentuell fördelning efter kön. 1997–2007.	149
42.	Snusning och rökning. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1984–2007.	150
43.	"Hur får du vanligen tag på cigaretter?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som röker. 1997–2007.	151
44.	"Hur får du vanligen tag på snus?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som snusar. 1997–2007.	152
45.	"Var köper du vanligen cigaretter?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som köper cigaretter själva. 2003–2007.	153
46.	"Var köper du vanligen snus?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som köper snus själva. 2003–2007.	153
47.	Andelen elever som använt narkotika, andelen som fortfarande använder narkotika, andelen som använt narkotika under vårterminen samt andelen som använt narkotika senaste månaden. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1971–2007.	154
48.	Erfarenhet av olika sorters narkotika bland elever i årskurs 9. 2000–2007.	155
49a.	"Hur många gånger har du använt hasch/marijuana den senaste månaden?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar som använt narkotika. 1971–1982 och 1986–2006.	156
49b.	"Hur många gånger har du använt hasch/marijuana den senaste månaden?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor som använt narkotika. 1971–1982 och 1986–2006.	157
50.	"Hur många gånger har du använt hasch och/eller marijuana?". Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som använt narkotika. 2007.	158
51.	Andelen elever som använt cannabispreparat enbart, annan narkotika enbart, samt andelen som använt både cannabispreparat och annan narkotika. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland dem som använt narkotika. 1989–2007.	159

52.	"Hur gammal var du när du använde narkotika första gången?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som använt narkotika. 1989–1999.	160
53a.	"Hur gammal var du när du använde marijuana eller hasch första gången?" och "Hur gammal var du när du använde annan narkotika första gången?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar som på denna fråga själva angett att de använt respektive narkotika. 2000–2007.	161
53b.	"Hur gammal var du när du använde marijuana eller hasch första gången?" och "Hur gammal var du när du använde annan narkotika första gången?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor som på denna fråga själva angett att de använt respektive narkotika. 2000–2007.	162
54.	"Vilket slag av narkotika använde du första gången?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön bland dem som använt narkotika. 1989–2007.	163
55a.	"Känner dina föräldrar till att du använt narkotika?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar som någon gång använt narkotika. 1979–1982 och 1986–2007.	164
55b.	"Känner dina föräldrar till att du använt narkotika?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor som någon gång använt narkotika. 1979–1982 och 1986–2007.	165
56.	"Känner du till någon person i din egen ålder som du tror eller säkert vet har använt något av följande medel?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1991–2006.	166
57a.	"Har du någon gång haft möjlighet att pröva narkotika?" samt "Vet du någon person som skulle kunna ge eller sälja narkotika till dig?". Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar som ej använt narkotika. 1971–1982 och 1986–2007.	167
57b.	"Har du någon gång haft möjlighet att pröva narkotika?" samt "Vet du någon person som skulle kunna ge eller sälja narkotika till dig?". Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor som ej använt narkotika. 1971–1982 och 1986–2007.	168
58a.	"Har du någon gång haft lust att pröva narkotika?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar som ej använt narkotika. 1971–1982 och 1986–2007.	169
58b.	"Har du någon gång haft lust att pröva narkotika?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor som ej använt narkotika. 1971–1982 och 1986–2007.	170
59.	"Vilket eller vilka slag av narkotika tror du att du skulle kunna få tag på?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1991–2006.	171
60.	Erfarenhet av sniffning. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1971–1983.	172
61a.	"Har du sniffat någon gång?" samt andelen elever som sniffar fortfarande. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1983–2007.	173

61b.	"Har du sniffat någon gång?" samt andelen elever som sniffar fortfarande. Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1983–2007.	174
62.	"Har du någon gång använt sömnmedel eller lugnande medel <i>som läkare skrivit ut åt dig?</i> " Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1986–2003.	175
63.	"Har du någon gång använt sömnmedel eller lugnande medel <i>utan att läkare skrivit ut åt dig?</i> " Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1988–2003.....	176
64.	"Har du någon gång använt sömnmedel eller lugnande medel <i>av bensodiazepintyp (Rohypnol, Diazepam, Imovane, Stilnoct m fl)?</i> " Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	177
65a.	"Har du någon gång använt läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1979–1982 och 1986–2007.....	177
65b.	"Har du någon gång använt läkemedel tillsammans med alkohol i brusningssyfte?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1979–1982 och 1986–2007.....	178
66.	Erfarenhet av dopningsmedel. Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1993–2003.	179
67.	"Har du någon gång använt anabola androgena steroider (AAS) utan läkarordination"? Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	179
68a.	"Har du haft någon undervisning om alkohol, narkotika och tobak det här läsåret?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1979–1982 och 1986–2007.....	180
68b.	"Har du haft någon undervisning om alkohol, narkotika och tobak det här läsåret?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1979–1982 och 1986–2007.....	181
69.	"Tycker du att du har fått för mycket eller för lite undervisning om alkohol, narkotika och tobak under det här läsåret?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1982 och 1986–2003	182
70.	"Tycker du att undervisningen om alkohol, narkotika och tobak varit bra eller dålig?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1990–2003	183
71a.	"Hur trivs du i skolan?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland pojkar . 1984–2007.....	184
71b.	"Hur trivs du i skolan?" Årskurs 9. Procentuell fördelning bland flickor . 1984–2007.....	185
72.	"Brukar du skolka?" Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 1984–2007.	186
73.	"Har du under de senaste 30 dagarna deltagit i spel eller lotteri med pengar som vinst?" Procentuell fördelning efter kön. 2000–2004.....	187
74.	"Vilka spel eller lotterier om pengar har du deltagit i under de senaste 12 månaderna?" Procentuell fördelning efter kön. 2007.	188

75.	"Vilka spel om pengar på Internet har du deltagit i under de senaste 12 månaderna?" Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	189
76.	"Hur ofta har du gått tillbaka en annan dag för att vinna tillbaka pengar du förlorat på spel?" Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	189
77.	"Har du någon gång känt att du måste spela för mer och mer pengar?" Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	189
78.	"Hur mycket spelade du för de senaste 30 dagarna?" Procentuell fördelning efter kön bland de som uppger att de spelat för pengar de senaste 30 dagarna. 2000–2007.....	190
79.	Sambandet mellan narkotikaerfarenhet och konsumtion av andra medel. Andelen elever i årskurs 9 med och utan narkotikaerfarenhet som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.....	191
80.	Sambandet mellan narkotikaerfarenhet och vissa andra variabler. Andelen elever i årskurs 9 med och utan narkotikaerfarenhet som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.....	192
81.	Sambandet mellan alkoholkonsumtion och vissa andra alkoholvariabler liksom konsumtion av andra medel. Årskurs 9. Andelen elever i olika konsumtionskategorier som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.....	193
82.	Sambandet mellan alkoholkonsumtion och vissa andra variabler. Årskurs 9. Andelen elever i olika konsumtionskategorier som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.....	194
83.	Andelen elever som uppgett hur många dagar i veckan de gör något av följande... Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	195
84.	Andelen elever i konsumentkategori 5–6 efter hur många dagar i veckan de gör något av följande... Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	196
85.	Andelen elever som intensivkonsumerar en gång i månaden eller oftare efter hur många dagar i veckan de gör något av följande... Årskurs 9. Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	197
86a.	Olika indikatorer på alkohol i olika regioner i Sverige, bland pojkar . Värdena är genomsnittsvärden för åren 2001–2007.....	198
86b.	Olika indikatorer på alkohol i olika regioner i Sverige, bland flickor . Värdena är genomsnittsvärden för åren 2001–2007.....	199
87.	"Hur får du vanligen tag på folköl/starköl?" Procentuell fördelning bland elever i årskurs 9 efter alkoholsort i olika regioner. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.....	200
88.	"Hur får du vanligen tag på vin/sprit?" Procentuell fördelning bland elever i årskurs 9 efter alkoholsort i olika regioner. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.....	201
89.	Andelen elever som upplevt problem i samband med alkoholkonsumtion. Procentuell fördelning bland elever i årskurs 9 i olika regioner. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.....	202

- 90a. Olika indikatorer på tobaks-, narkotikakonsumtion och sniffning i olika regioner i Sverige, bland **pojkar**. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2001–2007. 203
- 90b. Olika indikatorer på tobaks-, narkotikakonsumtion och sniffning i olika regioner i Sverige, bland **flickor**. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2001–2007. 204

Gymnasiet, år 2

91. Andelen konsumenter och icke-konsumenter av alkohol. Procentuell fördelning efter kön. Gymnasiet, år 2. 2004–2007..... 205
92. Andelen konsumenter och icke-konsumenter av folköl, starköl, blanddrycker, vin och sprit. Procentuell fördelning efter kön. Gymnasiet, år 2. 2004–2007..... 205
93. Översikt av olika kombinationer med avseende på typ av dryck. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007..... 206
94. "Har du någon gång under vårterminen druckit öl, alkoholisk, stark cider, vin eller sprit?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006..... 206
95. "Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit öl, alkoholisk, stark cider, vin eller sprit?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2007..... 207
96. "Har du druckit öl, alkoholisk, stark cider, vin eller sprit den senaste veckan (d v s 7 dagar tillbaka från och med igår)? Räkna inte med lättöl." Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006..... 207
97. "Har du druckit alkohol de senaste 30 dagarna?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2007..... 207
98. Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för folköl. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007. 208
99. Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för starköl. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007. 208
100. Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för vin. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007..... 209
101. "Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit hemtillverkat vin?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006. 209
102. Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för sprit. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007..... 210

103.	"Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit hemtillverkad sprit (s k hembränt)?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	210
104.	"Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit s k smuggelsprit?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	211
105.	Frekvensen konsumtionstillfällen och uppgiven kvantitet per dryckestillfälle för blanddrycker (bl a stark cider och s k alkoholäsk). Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	211
106.	Konsumtionsindex för total årlig alkoholkonsumtion. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	212
107.	Den beräknade genomsnittliga totala årskonsumtionen mätt i dl alkohol 100% samt olika dryckers andel av totala alkoholkonsumtionen. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	212
108.	"Hur ofta dricker du så mycket alkohol att du känner dig berusad?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004 och 2006.	213
109.	"Har du någon gång druckit så mycket alkohol att du känt dig berusad?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2007.....	213
110.	"Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst en halv halvflaska sprit <u>eller</u> en helflaska vin <u>eller</u> fyra stora flaskor stark cider <u>eller</u> fyra burkar starköl <u>eller</u> sex burkar folköl vid samma tillfälle?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	214
111.	"Hur gammal var du första gången du kände dig berusad?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	214
112.	Andelen elever som upplevt problem i samband med alkoholkonsumtion. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2007.	215
113.	"Känner dina föräldrar till att du dricker alkohol?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som på denna fråga själva angett att de dricker alkohol. 2004–2006.	216
114.	"Röker du?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	216
115.	Uppgiven konsumtion av cigaretter bland elever som röker varje dag. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	217
116.	"Snusar du?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	217
117.	Uppgiven snuskonsumtion bland de elever som snusar. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	218
118.	Snusning och rökning. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	218
119.	"Hur får du vanligen tag på cigaretter?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som röker. 2004–2007.	219

120.	"Hur får du vanligen tag på snus?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som snusar. 2004–2007.....	219
121.	"Var har du köpt cigaretter?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som köper cigaretter själva. 2004–2007.	220
122.	"Var har du köpt snus?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som köper snus själva. 2004–2007.	220
123.	Andelen elever som använt narkotika samt andelen som använt narkotika senaste 30 dagarna. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	221
124.	Erfarenhet av olika preparat. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	221
125.	"Hur många gånger har du använt hasch/marijuana den senaste månaden?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som använt narkotika. 2004–2006.	222
126.	"Hur många gånger har du använt hasch och/eller marijuana?". Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som använt narkotika. 2007.	222
127.	Andelen elever som använt cannabispreparat enbart, annan narkotika enbart, samt andelen som använt både cannabispreparat och annan narkotika. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning bland dem som använt narkotika. 2004–2007.	223
128.	"Hur gammal var du när du använde marijuana eller hasch första gången?" och "Hur gammal var du när du använde annan narkotika första gången?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som på dessa frågor angett att de använt respektive narkotika. 2004–2007.....	224
129.	"Vilket slag av narkotika använde du första gången?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som använt narkotika. 2004–2007.	225
130.	"Känner dina föräldrar till att du använt narkotika?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som någon gång använt narkotika. 2004–2007.....	225
131.	"Känner du till någon person i din egen ålder som du tror eller säkert vet har använt något av följande medel?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006.	226
132.	"Har du någon gång haft möjlighet att pröva narkotika?" samt "Vet du någon person som skulle kunna ge eller sälja narkotika till dig?". Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland de som ej använt narkotika. 2004–2007.....	226
133.	"Har du någon gång haft lust att pröva narkotika?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som ej använt narkotika. 2004–2007.	227
134.	"Vilket eller vilka slag av narkotika tror du att du skulle kunna få tag på?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006.....	227

135.	"Har du sniffat någon gång?" samt andelen elever som sniffar fortfarande. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	228
136.	"Har du någon gång använt sömnmedel eller lugnande medel av bensodiazepintyp (Rohypnol, Diazepam, Imovane, Stilnoct m fl)?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	228
137.	"Har du någon gång använt läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	229
138.	"Har du någon gång använt anabola androgena steroider (AAS) utan läkarordination?". Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	229
139.	"Är det lätt eller svårt för dig att få tag på öl, vin, sprit eller blanddrycker?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	230
140.	"Hur får du vanligen tag på folköl/starköl, stark cider och alkoholäsk?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	232
141.	"Hur får du vanligen tag på vin/sprit?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön och alkoholsort. 2004–2007.....	233
142.	"Hur har du fått tag på den hembrända spriten?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som druckit hemtillverkad sprit under de senaste 12 månaderna. 2004–2007.	234
143.	"Hur har kompisarna fått tag i den hembrända spriten?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön bland dem som har druckit hembränt under de senaste 12 månaderna samt uppgett att de köpt/blivit bjudna av kompisar. 2004–2006.	234
144.	"Hur får du vanligen tag på stark cider, alkoholäsk, wine coolers eller andra blanddrycker?". Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006.....	235
145.	"Vet du någon person som har en hembränningsapparat?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006.	235
146.	"Har du haft någon undervisning om alkohol, narkotika och tobak det här läsåret?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.	236
147.	"Hur trivs du i skolan?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	236
148.	"Brukar du skolka?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2007.....	237
149a.	"Vilka spel eller lotterier om pengar har du deltagit i under de senaste 12 månaderna?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning bland pojkar . 2005–2007.....	238
149b.	"Vilka spel eller lotterier om pengar har du deltagit i under de senaste 12 månaderna?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning bland flickor . 2005–2007.....	239

150.	"Hur ofta har du gått tillbaka en annan dag för att vinna tillbaka pengar du förlorat på spel?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2005–2007.	240
151.	"Har du någon gång känt att du måste spela för mer och mer pengar?" Gymnasiet, år 2. 2005–2007.	240
152.	"Hur mycket har du spelat för de senaste 30 dagarna?" Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2005–2007.	241
153.	Sambandet mellan narkotikaerfarenhet och konsumtion av andra medel. Andelen elever i gymnasiet år 2 med och utan narkotikaerfarenhet som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.	242
154.	Sambandet mellan alkoholkonsumtion och vissa andra alkoholvariabler liksom konsumtion av andra medel. Gymnasiet, år 2. Andelen elever i olika konsumtionskategorier som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.	243
155.	Sambandet mellan narkotikaerfarenhet och vissa andra variabler. Andelen elever i gymnasiet år 2 med och utan narkotikaerfarenhet som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.	244
156.	Sambandet mellan alkoholkonsumtion och vissa andra variabler. Gymnasiet, år 2. Andelen elever i olika konsumtionskategorier som uppvisat respektive beteende, efter kön. 2007.	245
157.	Andelen som tror att det är "stor risk" att människor skadar sig själva (fysiskt eller på annat sätt) vid följande beteenden. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2004–2006.	246
158.	Andelen som tror att det är "stor risk" att människor skadar sig själva (fysiskt eller på annat sätt) vid följande beteende. Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning efter kön. 2007.	246
159.	Olika indikatorer på alkohol i olika regioner i Sverige. Gymnasiet, år 2. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.	247
160.	"Hur får du vanligen tag på folköl/starköl, stark cider och alkoholäsk?" Procentuell fördelning bland elever i gymnasiet år 2 efter alkoholsort i olika regioner. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.	248
161.	"Hur får du vanligen tag på vin/sprit?" Procentuell fördelning bland elever i gymnasiet år 2 efter alkoholsort i olika regioner. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.	249
162.	Andelen elever som upplevt problem i samband med alkoholkonsumtion. Procentuell fördelning bland elever i gymnasiet år 2 i olika regioner. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.	250
163.	Olika indikatorer på tobaks-, narkotikakonsumtion och sniffning i olika regioner i Sverige, bland elever i gymnasiet år 2. Värdena är genomsnittsvärden för åren 2005–2007.	251
164.	Andelen elever som uppgett hur många dagar i veckan de gör något av följande... Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning uppdelat på kön. 2007.	252

- 165.** Andelen elever i konsumentkategori 5–6 efter hur många dagar i veckan de gör något av följande... Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning uppdelat på kön. 2007. 253
- 166.** Andelen elever som intensivkonsumerar en gång i månaden eller oftare efter hur många dagar i veckan de gör något av följande... Gymnasiet, år 2. Procentuell fördelning uppdelat på kön. 2007. 254

Sammanfattning

Sedan 1971 har årliga undersökningar av skolungdomars alkohol-, narkotika-, tobaks- och snifningsvanor genomförts. Undersökningarna har utförts på riksrepresentativa urval i årskurs 9. Fram till och med 1983 deltog årligen även elever i årskurs 6 och därefter har dessa studerats vartannat år. Sedan 2004 deltar även gymnasiets årskurs 2. Undersökningarna har genomförts som anonyma gruppenkäter i klassrummen. I 2007 års undersökning deltog 5 127 från årskurs 9 och 4 383 från gymnasiets årskurs 2. Bortfallet uppgick till 17 respektive 18 procent.

Alkoholvanorna var relativt oförändrade bland pojkarna i årskurs 9 under början och mitten av 1970-talet, medan flickorna ökade sin konsumtion under samma period. Både bland pojkarna och flickorna minskade andelen alkoholkonsumenter under större delen av 1980-talet och uppgick till ca 75 procent i slutet av det decenniet. Under 1990-talets första hälft noterades en svag uppgång av andelen alkoholkonsumenter både bland pojkarna och flickorna i årskurs 9. Därefter har andelen, med undantag för enstaka år, minskat.

Även i gymnasiets årskurs 2 har andelen alkoholkonsumenter minskat något men på en högre nivå jämfört med årskurs 9. Det var något fler alkoholkonsumenter bland flickorna 2007, men skillnaderna mellan pojkarna och flickorna var relativt små.

Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av folköl, starköl, blanddrycker, vin och sprit mätt i ren alkohol (100%) visar att sprit och starköl svarar för den största delen av niondeklassarnas alkoholkonsumtion. Folkölens andel utgjorde drygt en tredjedel av konsumtionen vid 1990-talets slut men har sedan dess minskat kraftigt (ca 9% 2007). Såväl pojkarnas som flickornas totala konsumtion ökade fram till början av 2000-talet. Flickornas konsumtion har fortsatt att öka något, medan pojkarnas har minskat och könsskillnaden de senaste åren har inte varit så liten sedan 1970-talet.

Skillnaden mellan gymnasieeleverna och eleverna i årskurs 9 var störst bland pojkarna. Gymnasiepojkarna drack mer än dubbelt så mycket som pojkarna i årskurs 9. År 2007 uppgav eleverna i gymnasiet, framförallt pojkarna, en något högre konsumtion jämfört med tidigare år.

Ungefär hälften av eleverna i årskurs 9 har varit berusade. En dryg tredjedel uppger att de upplevde sin första berusning vid 14–15 års ålder, d v s någon

gång i årskurs 8 eller 9. Det är mycket få elever som varit berusade före 13 års ålder.

I årskurs 2 på gymnasiet var det endast en femtedel av eleverna som uppgav att de aldrig varit berusade.

Rökning var betydligt vanligare i början av 1970-talet än idag. I årskurs 9 minskade andelen rökare under 1970-talets andra hälft. 1983 ändrades rökfrågans formulering. Därefter ökade andelen rökare fram till omkring 1989, för att sedan minska. 1997 omformulerades rökfrågan åter, vilket medförde att fler uppgav att de röker. Andelen rökare var sedan relativt konstant fram till början av 2000-talet, för att därefter minska. I de senaste årens undersökningar har dock minskningen avklingat och bland pojkarna har det till och med skett en ökning. Fler flickor än pojkar är rökare, men ser man till den totala tobakskonsumtionen (rökning och/eller snusning) försvinner emellertid könsskillnaden.

Det var något fler rökare i gymnasiets årskurs 2 jämfört med årskurs 9. Skillnaderna mellan pojkarna och flickorna vad gäller andelen rökare var ungefär lika stor i gymnasiet som i årskurs 9. Även på gymnasiet försvann könsskillnaderna när man såg till den totala tobakskonsumtionen.

Andelen elever i årskurs 9 som någon gång använt narkotika minskade betydligt under 1970- och 1980-talen. År 1989 låg andelen som använt narkotika på sin lägsta nivå (3%), men ökade därefter kontinuerligt fram till år 2001 (ca 10%). Sedan dess har andelen som använt narkotika minskat och år 2007 var det sex procent av pojkarna och fem av flickorna.

På motsvarande sätt har attityden till narkotika förändrats också bland dem som aldrig prövat. I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet var det fler som uppgav att de haft möjlighet att pröva än det varit sedan början på 1970-talet. En minskning bland pojkarna och flickorna i årskurs 9 kan emellertid ses de senaste åren (20% 2007).

Erfarenheten av narkotika var påtagligt större i gymnasiet 2007 jämfört med eleverna i årskurs 9. Det var även en större andel pojkar än flickor som prövat narkotika i gymnasiets årskurs 2 (17 respektive 13% 2007).

Andelen elever som sniffat var under flera år i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet tämligen stabil runt 6 procent (flickorna något lägre). År 1995 hade andelen bland pojkarna emellertid ökat till 12 procent och därefter låg den kvar kring 10 procent. Sedan år 2000 har värdena minskat och i den senaste undersökningen var det 5 procent av pojkarna och 4 procent av flickorna som uppgav att de sniffat.

Sniffning var ungefär lika ovanligt i gymnasiets årskurs 2 som i årskurs 9 och det var något fler pojkar (6%) än flickor (4%) som sniffat.

I 1993 års undersökning infördes några frågor om dopning. Ytterst få av eleverna har rapporterat sådan erfarenhet. I 2004 års undersökning ändrades frågan om dopning för att enbart gälla användandet av anabola androgena steroider (AAS). Frågan är således inte helt jämförbar med tidigare år, men det kan ändå konstateras att skillnaden i svaren jämfört med tidigare år var liten och att två procent av pojkarna och en procent av flickorna i såväl årskurs 9 som i gymnasiets årskurs 2 uppgav att de använt AAS.

Inledning

Såväl i Sverige som i flera andra länder ägnas ungdomens konsumtion av olika typer av droger ett stort intresse i den politiska och massmediala debatten. I många länder har det därför genomförts undersökningar om ungdomens konsumtion av alkohol och narkotika. Ofta ingår också frågor om tobak och sniffning. Den serie av årliga drogvaneundersökningar i årskurs 9 som genomförts i Sverige sedan 1971 är emellertid unik i ett internationellt perspektiv.

Bakgrunden till de svenska undersökningarna var att det under 1960-talet kom allt fler rapporter om en tilltagande konsumtion av narkotika. Efter hand gällde detta också skolungdomar och då främst i storstäderna. Dåvarande Narkomanvårdskommittén initierade den första stora ungdomsundersökningen, som genomfördes i årskurs 9 i Stockholms skolor våren 1967 (SOU 1969:53). Den visade bl a att 22 procent av pojkarna och 16 procent av flickorna någon gång använt narkotika. I slutet av 1960-talet genomfördes dessutom undersökningar av ungdomens alkoholvanor och därvid framkom bl a att dessa tilltagit under efterkrigstiden (SOU 1971:72).

Det ökade intresset, om främst narkotikavanorna, i slutet av 1960-talet påkallade behovet av kontinuerligt genomförda studier. Med en serie av undersökningar skulle man inte bara få en lägesbedömning vid ett enskilt tillfälle utan också möjligheter att belysa utvecklingen och därmed skaffa sig en bättre handlingsberedskap för åtgärder. På dåvarande Skolöverstyrelsen fann man behov av den typen av kontinuerliga undersökningar och våren 1971 genomfördes en första riksrepresentativ studie av skolungdomars alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffningsvanor. Liknande undersökningar har sedan upprepats vid ungefär samma tidpunkt varje år.

Av ekonomiska skäl begränsades undersökningarna till att omfatta årskurserna 6 och 9 i grundskolan. Årskurs 9 har ingått samtliga år, vilket också gäller årskurs 6 t o m 1983. Därefter medverkade den yngre årskursen endast vartannat år fram till 2005. Under en period, åren 1972 till 1976, inkluderades också gymnasieskolans årskurs 2 i undersökningarna. År 1972 ingick även årskurserna 7 och 8 och 1977 årskurs 7. I syfte att studera förändringarna från en årskurs till en annan ingick årskurs 7 i undersökningen 1998 och årskurs 8 1999.

Till och med 1981 års undersökning administrerades datainsamlingen av Skolöverstyrelsen medan bearbetning och rapportskrivning i första hand

gjordes av Sociologiska institutionen vid Stockholms universitet. År 1982 ansåg sig Skolöverstyrelsen inte ha möjlighet att medverka i någon undersökning. Detta år genomfördes därför hela undersökningen av Sociologiska institutionen (i samråd med Skolöverstyrelsen).

På uppdrag av Skolöverstyrelsen genomfördes 1983–1985 års undersökningar av Statistiska Centralbyrån. Undersökningarna lades då delvis om, vilket bl a innebar att frågorna omarbetades. För att kunna göra vissa jämförelser med resultaten från tidigare år användes emellertid delar av de ursprungliga frågorna på en del av urvalet till 1983 års studie. Denna skänkundersökning omfattade endast elever i årskurs 9.

I 1984 och 1985 års skolundersökningar användes enbart de omarbetade frågorna. Detta har medfört att undersökningsresultaten före 1983 i flertalet fall inte är direkt jämförbara med data från 1983, 1984 och 1985 års omarbetade undersökningar.

Som en del i CANs uppdrag att följa drogutvecklingen i landet, överfördes ansvaret för skolundersökningarna från Skolöverstyrelsen till CAN 1985. Från och med 1986 års studie har undersökningarna därför genomförts av CAN.

Åren 1993–2000 genomfördes undersökningarna på uppdrag av Folkhälsoinstitutet. Efter institutets omorganisering 2000 har de gjorts på direkt uppdrag av Socialdepartementet.

CAN erhöll medel från Socialdepartementet för att under en testperiod på tre år även genomföra årliga undersökningar av gymnasieelevers drogvanor och den första av dessa genomfördes 2004. CAN fick även medel för att göra en undersökning i gymnasiet 2007.

Undersökningarnas syfte är i första hand att belysa utvecklingen av drogvanorna och att studera skillnaderna mellan olika åldersgrupper. Studierna är, liksom alla andra frågeundersökningar, behäftade med olika typer av metodproblem som gör det svårt att tolka enskilda siffror vid enstaka mättillfällen. Dessa problem diskuteras i ett senare avsnitt.

Undersökningen och rapporten

Urval

Fram till och med 1994 levererades ett urval av klasser från Statistiska Centralbyrån (SCB), men detta är inte längre möjligt då SCB numera endast registrerar skolor och elevantal. Därför baseras urvalet på antalet elever i skolorna och SCB levererar ett urval som består av skolor. Mellan 1995 och 2000 ombads skolorna att låta den klass, vars huvudlärares efternamn kom först i alfabetet, att besvara enkäten. Sedan år 2000 skickar CAN ut en förfrågan till de skolor som ingår i urvalet, där de ombeds att rapportera antalet klasser i skolan och hur många elever det finns i respektive klass. Utifrån dessa uppgifter drar CAN slumpmässigt den klass som skall delta med en sannolikhet som är proportionell mot klassens storlek. Urvalet sker numera således i två steg.

Urvalskriterierna för årskurs 9 ändrades inför 2001 års undersökning. Detta för att det ska vara möjligt att tillmötesgå önskemål om regionalt uppdelade data. Urvalet stratifieras i sex olika områden och utgörs av 300 skolor i årskurs 9. Fördelningen och utformningen av de sex regionerna kan ses i uppställningen nedan och ser identisk ut för gymnasiets år 2.

De regionvisa urvalen är emellertid för små för att möjliggöra årsvisa redovisningar på regional nivå. Istället används sk glidande treårsmedelvärden, vilket innebär att data alltid är medelvärdet för de tre senaste undersökningarna.

Stratum	Län	Antal skolor
1	Stockholm	60
2	Västra Götaland	50
3	Skåne	45
4	Jönköping, Kronoberg, Kalmar, Gotland, Blekinge, Halland	50
5	Uppsala, Södermanland, Östergötland, Värmland, Örebro, Västmanland, Dalarna, Gävleborg	50
6	Västernorrland, Jämtland, Västerbotten, Norrbotten	45

Genomförande

I stort sett samtliga undersökningar har genomförts under perioden mars–april respektive år. Innan enkätformulären sändes ut kontaktades de skolor som blivit uttagna. Formulären distribuerades genom rektorernas försorg till vederbörande lärare i de utvalda klasserna. Eleverna besvarade enkäten i klassrummen, varefter varje elev själv stoppade formuläret i ett kuvert och klistrade igen det.

För att elevernas anonymitet skulle vara helt skyddad ombads de att inte sätta ut sina namn på formulären. De informerades också om att deras svar endast skulle användas för statistiska bearbetningar och att ingen analys av enskilda formulär skulle redovisas.

Den senaste enkäten skulle besvaras i vecka 11, d v s 12–17 mars 2007. De som inte hade möjlighet till detta fick använda vecka 12 eller 13. Därefter avslutades datainsamlingen.

Bortfall

Bortfallet på grund av sjukdom eller annan frånvaro uppgick 2007 till 17 procent i årskurs 9 och 18 procent i gymnasiet årskurs 2 (se även avsnittet Bortfallsfel). Alla formulär har granskats före databearbetningen och i samband därmed har 21 i årskurs 9 respektive 9 formulär i gymnasiet upptäckts som uppenbarligen varit överdrivet eller skämtsamt ifyllda. Dessa formulär har inte bearbetats. Det görs även en kontroll av orimligt hög rapporterad alkoholkonsumtion (se avsnittet Mätfel) i samband med databearbetningen vilket ledde till att ytterligare 120 enkäter i årskurs 9 och 53 i gymnasiet årskurs 2 togs bort.

Antalet bearbetade formulär i undersökningarna 1971–2005 framgår av tabell 1 i tabellbilagan. I denna återges också det individuella bortfallets storlek. Under åren 1978–1981 var undersökningsmaterialen betydligt större beroende på att bearbetningar skulle göras också på länsnivå.

I 2007 års undersökning var det 35 klasser i årskurs 9 och 52 i årskurs 2 på gymnasiet som av olika skäl inte deltog i undersökningen. Oftast berodde det på att klassen inte kunde genomföra enkäten under den anvisade tidsperioden på grund av prao eller liknande. I vissa fall var orsaken att formulären kommit bort på posten eller att skolan glömt eller vägrat medverka. Bortfallet av hela klasser har ökat något sedan början av 1990-talet, varför antalet elever i undersökningen minskat. Detta problem kan troligen, helt eller delvis, härledas till att skolor belastas med allt fler undersökningar, vilket naturligtvis påverkar både viljan och möjligheten att delta.

Frågeformuläret

I den första undersökningsomgången (1971–1982) användes ett undersökningsformulär omfattande ca 60 frågor. I samtliga studier ingick en grundstomme av frågor. Dessa gällde i första hand beskrivningar av alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffningsvanorna. Förutom dessa, vid varje undersökning återkommande frågor, fanns det frågor som endast ställdes i enstaka eller ett fåtal studier.

När Statistiska Centralbyrån 1983 övertog ansvaret för undersökningarnas praktiska genomförande gjordes en relativt omfattande förändring av formuläret. Frågorna kring konsumtionsvanorna knöts till vissa tidsperioder, vanligen senaste veckan eller vårterminen. Tidigare hade frågorna varit av typen ”Ungefär hur ofta brukar Du...?” och ”Ungefär hur mycket... brukar Du.....vid varje tillfälle?”

Den förändring som gjordes 1983 medförde, som nämnts ovan, att det för en stor del av frågorna inte gick att göra jämförelser med tidigare studier. 1983 års undersökning genomfördes därför på två olika urval i årskurs 9. Det ena besvarade de nya frågorna och det andra de ursprungliga. Sistnämnda studie har benämnts ”länkundersökningen” och redovisas separat i rapporten från 1983 års undersökning. Där redovisas emellertid inga slutsatser om hur länkundersökningen ”binder samman” de båda frågetyperna.

Den nya typen av frågor användes 1983–1985. När CAN 1986 övertog ansvaret för undersökningarna gjordes en genomgång av frågorna. För att inte tappa jämförelsemöjligheterna med undersökningarna före 1983 togs en stor del av de ursprungliga frågorna åter med, samtidigt som många av de nykonstruerade behölls.

Vissa förändringar i formuläret sker från år till år då en del frågor läggs till eller tas bort. I de fall dessa förändringar har en praktisk betydelse kommenteras detta i texten och i noter till berörda tabeller.

År 2000 genomfördes vissa förändringar av formuläret. Bland annat ändrades frågorna rörande första gången eleverna kände sig berusade från öppna till fasta svarsalternativ och fler frågor lades till angående debutålder.

En annan förändring år 2000 var formuleringen av den sk intensivkonsumtionsfrågan. Tidigare formulerades frågan ”Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst en halvflaska sprit (s k 'kvarting') eller en helflaske vin eller fyra stora flaskor stark cider/alkoläsk eller fyra burkar starköl eller sex burkar folköl vid samma tillfälle?”, men då mängden alkohol varierar kraftigt mellan de olika exemplen ändrades frågan till: ”Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst 18 cl sprit (en halv 'kvarting') eller en helflaske vin eller fyra stora flaskor stark cider/alkoläsk eller fyra burkar

starköl eller sex burkar folköl vid samma tillfälle?”. Alltså minskades mängden sprit med hälften i det senare exemplet.

Syftet med frågan har aldrig varit att mäta konsumtionen av en exakt mängd, utan snarare att skapa en bild av ett konsumtionssätt som syftar till att uppnå berusning. Med den nya frågan tror vi att vi fortfarande skall kunna mäta den typen av konsumtion, men ändå inte ha allt för stora differenser mellan de olika exemplen. För att ha kontroll över hur svarsfördelningen påverkas av omformuleringen av frågan användes två formulär i 2000 års undersökning. I A-formuläret användes den gamla frågan och i B-formuläret följaktligen den nya. Skillnaderna i svarsfördelningarna mellan de olika frågeformuleringarna är relativt små, men de bedöms vara tillräckligt stora för att resultaten skall redovisas var för sig. Fördelningen för de olika frågorna framgår av tabell A.

Tabell A. Svarsfördelning i procent på frågan om intensivkonsumtion enligt A- respektive B-formuläret, efter kön. Årskurs 9, 2000.

	Intensivkonsumerar						Dricker inte alkohol	Ej svar
	Någon gång/vecka	Ett par gånger/månad	Någon gång/månad	Några gånger/år	Mer sällan	Aldrig		
Pojkar								
A-formuläret	5	11	14	19	10	17	22	1
B-formuläret	6	12	16	16	12	14	23	1
Flickor								
A-formuläret	2	8	13	17	17	22	21	1
B-formuläret	3	8	14	16	14	25	20	0

Tabell B. Svartsfördelning i procent på frågan om hur svårt eller lätt eleverna tror att det skulle vara för dem att få tag på cannabis inom 24 timmar enligt A- respektive B-formuläret, efter kön. Gymnasiets årskurs 2, 2005.

	Omöjligt	Mycket svårt	Ganska svårt	Ganska lätt	Mycket lätt	Vet ej	Ej svar
Pojkar							
A-formuläret	12	15	21	24	14	12	1
B-formuläret	15	20	25	24	14	.	1
Flickor							
A-formuläret	11	16	23	28	9	12	1
B-formuläret	14	17	27	32	8	.	2

År 2005 genomfördes åter vissa förändringar i formuläret. Dels ändrades svarsalternativen på frågan hur ofta eleverna dricker alkohol så att de känner sig berusade. År 2004 ändrades svarsalternativen till varje gång, nästan varje gång, någon gång ibland och sällan till någon gång/vecka, ett par gånger/månad, någon gång/månad, några gånger/år och mer sällan. 2005 återtog formuläret sin gamla form för att framöver växla mellan svarsalternativen vartannat år.

I 2005 års undersökning testades en fråga i gymnasiets årskurs 2 angående hur svårt eller lätt eleverna tror att det skulle vara för dem att få tag på cannabis inom 24 timmar. Formuläret trycktes upp i två versioner, ett A- respektive ett B-formulär. I A-formuläret fanns svarsalternativet "vet ej", vilket saknades i formulär B. Formulären lades vartannat i utskicken för att inga systematiska skillnader mellan formulärens respondenter skulle kunna uppstå.

Fördelningen för de olika svarsalternativen framgår av tabell B. Bland pojkarna fördelade sig svaren i formuläret där alternativet "vet ej" emellan de tre nekande svarsalternativen. Bland flickorna ökade emellertid också andelen som svarade "ganska lätt". När ett s k anova-test gjordes visade det att skillnaderna var signifikanta både bland pojkarna och flickorna. Det bör dock påpekas att andelen som kände sig mest säkra att kunna få tag på narkotika (d v s de som svarade "mycket lätt") inte påverkades.

För att kunna möta önskemål om fler frågor av karaktären bakgrundsvariabler gjordes en omfattande omarbetning av formuläret i samband med 2006 års undersökning. För att inte bryta tidserier användes två formulär. Varannan elev i varje klass fick besvara det gamla formuläret och varannan det nya. Tyvärr visade det sig att den nya designen av alkoholkonsumtionsfrågorna fick ett alltför stort bortfall. Resultaten från det omarbetade formuläret redovisas dock som en bilaga i Skolelevs drogvanor 2006.

Praktiska uppgifter om rapporten

Målsättningen med föreliggande rapport är i första hand att redovisa resultat från undersökningen 2007. Detta blir emellertid mer intressant om uppgifterna sätts i relation till motsvarande data i tidigare undersökningar.

För variabler som vissa år varit föremål för förändringar i frågekonstruktionen redovisas dubbla värden, vilket gör det möjligt att utläsa hur stor del av förändringen som är att hänföra till metodeffekter.

I tabellerna återges data avrundade till hela procenttal. Dessutom används följande beteckningar:

- .. Uppgift saknas eller är för osäker för att återges.
- Uppgift kan inte förekomma (p g a att årskursen ej ingått i undersökningen eller frågan ej ställts).
- Ingen frekvens (d v s ingen elev har angett svarsalternativet).
- 0 Procenttal avrundat till 0 (d v s svarsalternativet har angetts av minst en elev men av mindre än 0,5 procent i respektive grupp).

Materialet presenteras genomgående uppdelat på kön och årskurs. I flertalet tabeller redovisas procenttal beräknade på totalmaterialet, d v s samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna. Antalet elever framgår dock av tabell 1. I de fall procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna redovisas bastalen.

Redovisningen i tabellerna avser samtliga som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över frågan framgår av tabellen. Redovisningen av andelen ”ej svar” gäller emellertid inte för åren 1983–1985, vilket bör beaktas vid tolkningen av svaren. I flertalet fall är det emellertid så få som inte besvarat en fråga att olikheter i redovisningen saknar praktisk betydelse.

Definitioner av vissa begrepp

I resultattabellerna återfinns några benämningar som behöver definieras och förklaras. Dessa är ”alkoholkonsument”, ”konsumtionsindex”, ”röker”, ”snusar”, ”sniffar fortfarande” samt ”problemkategorier”.

Alkoholkonsument

För att bli klassificerad som alkoholkonsument i föreliggande rapport är det tillräckligt att vederbörande ”en gång om året eller mer sällan” dricker antingen ett glas folk- eller starköl (gäller ej lättöl), ett glas alkoholisk cider, 2 cl vin eller 2 cl sprit. Denna definition har erhållits genom att kombinera den lägsta konsumtionsfrekvensen med den lägsta konsumtionskvantiteten för varje dryck. Alla personer som svarat på frågan om frekvensen och kvantiteten för de drycker som ingått i undersökningen har erhållit ett värde på konsumtionsindex, vilket är ett sammanfattande mått på den totala årliga alkoholkonsumtionen (se nedan). Den redovisade definitionen måste betraktas som relativt vid, vilket bör beaktas vid tolkningen av och diskussion kring resultaten. De personer som dricker någon alkoholdryck tillhör endera av kategorierna 1–6 på konsumtionsindex och har därmed betraktats som alkoholkonsumenter.

Under åren 1984–1985 beräknades inte konsumtionsindex i årskurs 6 och 9. I stället ställdes en fråga om hur ofta eleverna brukade dricka starköl, vin eller sprit. De som på denna fråga hade markerat alternativet ”Dricker aldrig systemvaror” betraktades som icke-konsumenter av alkohol. Eftersom dessa andelar skiljer sig betydligt från dem som definieras som icke-konsumenter genom konsumtionsindex är en direkt jämförelse inte meningsfull.

Konsumtionsindex (total årlig alkoholkonsumtion)

För att få en sammanfattande beskrivning av konsumtionens storlek har ett mått på årskonsumtionen beräknats. Detta mått benämns konsumtionsindex och har konstruerats utifrån respektive elevs uppgifter om den ungefärliga kvantiteten per dryckestillfälle för varje enskild alkoholdryck (folköl, starköl, alkoholisk cider, vin eller sprit). Dessa kvantiteter har multiplicerats med respektive dryckesfrekvens och sedan omräknats till ren alkohol (alkohol 100%). De på detta sätt erhållna produkterna har sedan summerats till ett mått på individens totala alkoholkonsumtion uttryckt i cl ren alkohol per år.

Det bör observeras att konsumtionsindex inte är ett mått på den faktiska konsumtionen. Beräkningarna har endast grundats på uppgifter om den genomsnittliga frekvensen och kvantiteten med de felmarginaler som dessa variabler har.

Konsumtionsindex	Skattad årskonsumtion i cl alkohol 100%
0 (icke-konsumenter)	0
1	– 49
2	50 – 149
3	150 – 299
4	300 – 499
5	500 – 999
6	1000 –

Konsumtionsindex har delats in i sju olika kategorier vars gränser framgår av ovanstående uppställning. Dessutom finns en kategori som benämns ”ej svar” och innehåller dem som hoppat över någon av de frågor på vilka beräkningarna är gjorda. För att få en uppfattning om storleken av konsumtionen kan nämnas att 150 cl ren alkohol per år ungefär motsvarar 5 burkar starköl eller 30 cl sprit per månad. 500 cl ren alkohol per år motsvarar en konsumtion av ca 16 burkar starköl eller ca 1 liter sprit per månad.

Intensivkonsumtion

Upplevelsen av berusning är subjektiv och säger ingenting om de konsumerade mängderna. För att få en uppfattning om hur vanligt det är att man dricker relativt stora mängder alkohol vid samma tillfälle (intensivkonsumtion) har följande fråga ställts: ”Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst en halv halvflaska sprit eller en helflaska vin eller fyra stora flaskor cider eller fyra burkar starköl eller sex burkar folköl vid samma tillfälle?”

Det bör observeras att de uppräknade mängderna för respektive alkoholsort i frågan inte är helt likvärdiga i sammanlagd alkoholhalt. Syftet är emellertid att få en uppfattning om hur ofta eleverna dricker stora mängder alkohol, och inte hur ofta en viss mängd 100-procentig alkohol konsumeras.

Metodproblem

Alla frågeundersökningar är behäftade med olika typer av metodologiska problem, som måste beaktas vid tolkningen av resultaten. Dessa utgörs bl a av urvalsfel, bortfallsfel, mätfel och bearbetningsfel. För var och en av dessa finns sedan slumpmässiga och systematiska felkällor. Storleken av de slumpmässiga variationerna kan beräknas. Detta gäller emellertid inte de systematiska felen, dvs de felkällor som bidrar till att det sanna värdet på en pa-

rameter avviker på ett icke slumpmässigt sätt från det redovisade värdet. Eller, annorlunda uttryckt, då de svar som redovisas i undersökningsrapporten avviker på ett systematiskt sätt från det verkliga beteendet.

Urvalsfel

Från och med 2001 års undersökning ändrades urvalskriterierna något jämfört med tidigare år. I och med att sannolikheten såväl nu som förr för att en skola skall dras är känd, kan uppgifterna viktas för att bli riksrepresentativa. Det finns därför ingen anledning att anta att denna förändring skall påverka jämförbarheten med tidigare studier.

Under några år har vissa uppgifter brutits ner på sk h-region. Detta är inte längre möjligt då urvalsramarna ändrats. Däremot kan en annan regional uppdelning göras (se avsnittet Urval).

Som tidigare påpekats finns det problem med att urvalsenheten i skolundersökningarna är klasser. Genom urvalsförfarandet som infördes år 2000 tror vi oss till stor del ha löst denna problematik, varför det inte finns någon anledning att tro att några systematiska fel orsakats av själva urvalsdragningen.

Undersökningarna är gjorda som stickprovsundersökningar, vilket innebär att slutsatser om populationen i dess helhet dras med hjälp av uppgifter ur stickprovet. Detta medför emellertid en viss osäkerhet när det gäller att beräkna det "sanna" värdet. Eftersom urvalet är draget slumpmässigt kan dock osäkerheten uppskattas genom att beräkna ett sk konfidensintervall. Detta innebär att man med en viss sannolikhet kan uttala sig om att det "sanna" värdet i populationen ligger i ett intervall beräknat med utgångspunkt från det observerade värdet i stickprovet.

Urvalet är gjort som ett klusterurval, där klasserna valts ut slumpmässigt proportionellt mot antalet elever i klassen. Beräkningarna av slumpfelets storlek är därför annorlunda än om det hade varit ett sk obundet slumpmässigt urval av elever. Uträkningarna måste göras separat för varje variabel med beaktande av skillnader i svaren mellan och inom olika klasser.

Ovan har ordet "sanna" sats inom citationstecken. Med detta avses att det går att beräkna en storlek på konfidensintervallet som är sann ur statistisk synpunkt. Härtill kommer emellertid felkällor av mer systematisk karaktär som har att göra med bortfallet och tillförlitligheten. Vi har därför valt att inte redovisa några konfidensintervall. Ytterligare ett skäl har att göra med syftet att belysa utvecklingstendenserna, dvs förändringarna över tid. Vid en bedömning av utvecklingen kan det finnas skäl att även beakta andra faktorer än de rent statistiska, t ex en tidsseries utseende under en längre period.

Den som är intresserad av de statistiska slumpfelens storlek hänvisas till rapporterna från undersökningarna 1983, 1984 och 1985 (utgivna av Skolöverstyrelsen). Det bör därvid observeras att antalet deltagande elever i undersökningen 2007 i årskurs 9 är drygt tre gånger fler än 1983 och 1985. Däremot var 1984 års urval drygt fem gånger så stort som i den senaste studien. Storleken på den statistiska säkerhetsmarginalen påverkas av urvalets storlek, det vill säga, i praktiken blir konfidensintervallet mindre ju större urvalet är. Sålunda är osäkerhetstalet (halva konfidensintervallet) för 1984 ”ungefär en fjärdedel av de osäkerhetsfel som anges för 1985” (Skolöverstyrelsen 1986). För flertalet variabler torde osäkerhetstalen 2005 vara något mindre än hälften av motsvarande värden i 1985 års studie.

Bortfallsfel

Ett problem i samband med frågeundersökningar utgörs av bortfallet, d v s de elever som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte deltog i undersökningen. I skolundersökningarna finns två typer av sådana bortfall. Det ena utgörs av de fall då hela klasser av olika skäl inte ingick i undersökningen och det andra av att enskilda elever var frånvarande i samband med datainsamlingen. Att en elev, som är närvarande vid undersökningstillfället, vägrar att medverka förekommer praktiskt taget aldrig. I årets undersökning uppgick det individuella bortfallet till 17 procent i årskurs 9 och 18 i gymnasiets årskurs 2 och det var 35 klasser i årskurs 9 och 52 klasser i gymnasiets år 2 som av olika skäl inte deltog.

Under hela undersökningsperioden har det bortfall som orsakas av enstaka elevers frånvaro varit av ungefär samma storleksordning i årskurs 9, nämligen ca 13 procent. Även denna typ av bortfall har dock ökat något under de senaste åren och uppgick år 2007 som sagt till 17 procent.

I samband med datainsamlingen fyller klassläraren i en klassrapport där information om antalet närvarande och frånvarande elever samt orsaker till frånvaron lämnas. I 2007 års undersökning var sju procent av eleverna i årskurs 9 frånvarande p g a sjukdom. Två procent var frånvarande på grund av anpassad studiegång, tre procent hade beviljad frånvaro, två procent var frånvarande på grund av annan skolaktivitet och två procent var olovligt frånvarande. Motsvarande uppgifter i gymnasiets årskurs 2 var åtta procent som var frånvarande på grund av sjukdom, två procent hade anpassad studiegång, två procent hade beviljad permission och en procent var frånvarande på grund av annan skolaktivitet. Tre procent var olovligt frånvarande och två procent hade annan frånvaro.

I anslutning till 1979 års studie gjordes en uppföljning av bortfallet. I denna fick de elever som var frånvarande vid undersökningstillfället besvara ett formulär när de återvände till skolan. Det visade sig att bortfallet i årskurs 9

hade en större konsumtion av alkohol, narkotika och tobak än undersökningsmaterialet. De ursprungliga undersökningsresultaten påverkades emellertid inte med mer än enstaka procentenheter om man beaktade de senare erhållna uppgifterna om bortfallet.

I samband med 1993 års enkät gjordes en särskild studie i form av en totalundersökning i årskurs 9 i Stockholm. Även då gjordes en uppföljning av bortfallet. De elever som återvände till skolan inom en bestämd tidsperiod efter den ordinarie datainsamlingen, fick besvara enkäten hos skolsköterskan. Som väntat redovisade eleverna i bortfallsuppföljningen en större konsumtion av alkohol, narkotika och tobak än de som svarade i den ordinarie datainsamlingen. Inte heller här påverkades emellertid undersökningsresultaten med mer än enstaka procentenheter om man beaktade de senare erhållna uppgifterna om bortfallet (Andersson & Hibell 1993). I tabell 2 redovisas några variabler från stockholmsmaterialet uppdelade på kön. Det är dels data från det ordinarie datainsamlingstillfället, dels från bortfallet samt en redovisning där bortfallet inkluderas.

På vissa variabler hade eleverna i bortfallet betydligt högre andelar än de elever som besvarade formuläret vid det ordinarie tillfället. Detta gällde framför allt "röker och/eller snusar", "dricker 37 cl sprit eller mer vid varje dryckes-tillfälle" samt "använt narkotika". På andra variabler var skillnaden mindre eller obefintlig (t ex "berusad varje/nästan varje gång" eller "har sniffat"). Det bör beaktas att bastalen i bortfallsgruppen var låga och därför känsliga för hur ett litet antal elever svarat. Genomgående gäller dock att slutresultatet endast påverkades med enstaka procentenheter när bortfallet räknades in.

Mätfel

Ett mätfel är skillnaden mellan ett erhållet och ett sant värde. Mätfel kan grovt sett sägas orsakas av mätinstrumentet, mätmetoden och svarens tillförlitlighet, vilket bl a avser huruvida eleverna lämnar sanningsenliga svar.

Vid flera studier av den vuxna befolkningen har man funnit en ovilja att redovisa känsliga förhållanden och att respondenterna medvetet eller omedvetet underskattar sin konsumtion av bl a alkohol och tobak. Det kan naturligtvis inte uteslutas att somliga elever i denna studie har rapporterat en för låg konsumtion (underrapportering), men troligare är att motsatsen förekommer, d v s att elever uppger en högre konsumtion jämfört med den verkliga (översrapportering). En alltför högt redovisad konsumtion kan vara ett utslag av leklust, att man faktiskt upplever sin konsumtion som större då detta är det önskvärda eller att man vill imponera på sina kamrater.

Trots att formulären besvaras under samma former som vid ett skriftligt prov kan det inte alla gånger undvikas att några har möjlighet att se vad andra svarar. I dylika fall kan somliga finna det frestande att ange en för hög konsumtion.

tion. Ytterligare en aspekt kan vara att man skryter med att man dricker mer än man i själva verket gör. Vetskapen om att andra eventuellt har möjlighet att se svaren när formuläret besvaras kan medföra att somliga även i enkätsituationen uppger ett felaktigt konsumtionsbeteende.

Sedan år 2000 används fasta kriterier för att med datorns hjälp avgöra vilka enkäter som skall tas bort på grund av uppgivande av en orimligt hög alkoholkonsumtion. Tidigare år har denna bedömning skett i två steg. Med hjälp av ett antal kriterier identifierades tveksamma enkäter, vilka därefter genomgick en subjektiv bedömning av huruvida de skulle tas bort eller ej ur undersökningen. Förändringen till att använda fasta kriterier görs för att filtreringen av respondenternas svar i framtiden skall kunna ske på samma sätt från år till år.

De enskilda blanketterna granskas manuellt för att upptäcka de fall då hela enkäten är oseriöst ifylld, t ex att varje ruta kryssats i eller att det klottrats över hela sidorna. Som nämnts ovan görs dessutom en datoriserad efterkontroll av elever som redovisat orimligt hög alkoholkonsumtion. I 2007 års undersökning upptäcktes och utsorterades 21 formulär vid den manuella granskningen och 120 vid den datoriserade från årskurs 9 respektive 9 manuell och 53 datoriserade formulär från gymnasiet.

Det kan inte uteslutas att övergången till fasta kriterier för bortsortering kan ha minskat jämförbarheten något med tidigare år. Tidigare år har ca 70–80 respondenter exkluderats i årskurs 9 medan det år 2007 var sammanlagt 141 enkäter som togs bort. Då det i samband med undersökningen år 2000 gjordes ett försök att bedöma svaren på liknande sätt som tidigare år upptäcktes 92 enkäter medan det datoriserade sättet utsorterade 120 enkäter. Det nya sättet att bedöma svaren kan således bidra till att något fler respondenter exkluderas. Sett i perspektivet av ca 5 000 medverkande elever är emellertid skillnaden relativt obetydlig.

Bearbetningsfel

Bearbetningsfel avser de fel som kan uppstå vid bearbetningen, analysen och rapporteringen av undersökningens resultat. De enkäter som besvarats har granskats manuellt, bl a för att upptäcka slarvigt och oseriöst ifyllda enkäter, varefter de har skannats in i en dator. Datamängden har sedan bearbetats och ett dataset har upprättats. Därefter kontrollerades datamängden och individer som t ex rapporterat en orimligt hög alkoholkonsumtion togs bort.

Generellt kan man säga att ju fler steg som förekommer i databehandlingsprocessen, desto större är risken att fel kan uppträda. Genom att gå metodiskt tillväga, samt att med felsökningar och kontroller granska resultaten, kan emellertid bearbetningsfelet hållas lågt. Bearbetningsfelen brukar anses vara den feltyp som bidrar minst till det totala felet.

Slutsatser

De representativitets- och tillförlitlighetsproblem som behandlats bör alltid beaktas såväl då man jämför grupper av individer som vid jämförelser över tid. Det torde emellertid vara rimligt att anta att bortfallets inverkan på möjligheterna att göra jämförelser över tid är relativt begränsad. Däremot är det mer osäkert när det gäller tillförlitligheten.

Det kan inte uteslutas att benägenheten att lämna ett sant svar, förutom av vad som framförts ovan, även påverkas av förändringar i det alkohol- och narkotikapolitiska klimatet i samhället. Under de senaste åren finns det indikationer på att attityderna till droger bland ungdom inte är lika restriktiva som tidigare. Om så är fallet är det inte uteslutet att det för somliga kan ha bidragit till att uppge högre konsumtion än vad man annars skulle ha gjort. Å andra sidan är det troligt att ett mindre restriktivt drogpolitiskt klimat faktiskt medför att fler prövar droger. Det förefaller emellertid mindre sannolikt att de trender som redovisas i denna rapport på ett avgörande sätt skulle ha påverkats av en eventuellt förändrad benägenhet att redovisa de verkliga drogvanorna.

Diskussionen om sanningshalten i svaren avser i första hand alkoholvanorna, men torde även vara relevant för narkotika- och sniffningsvanorna. Det förefaller nämligen mindre sannolikt att benägenheten att redovisa dessa vanor skulle förändras på ett annorlunda sätt än för alkoholkonsumtionen. När det gäller rökningen kan det finnas skäl att anta dels att dessa uppgifter är mer tillförlitliga, dels att benägenheten att redovisa den verkliga konsumtionen förändrats mindre över tid, jämfört med övriga studerade preparat. Detta då rökning, i denna åldersgrupp, får anses vara mindre stigmatiserande än alkohol och andra droger.

När det gäller omläggningen av metod för att filtrera bort oseriösa svar är det osäkert på vilket sätt detta påverkat resultaten. Risker att jämförbarheten påverkats är störst dels för sammanslagna variabler som t ex totalkonsumtionen, dels för relativt lågfrekventa variabler, som t ex att ha använt narkotika senaste månaden. När det gäller sammanslagna variabler där svaren från flera frågor kombineras kan en felkälla, som på var och en av de ingående variablerna har begränsat inflytande, bli mer betydelsefull på grund av adderingseffekten. Lågfrekventa variabler, däremot, är känsliga eftersom det krävs få felaktiga observationer för att påverka resultatet. Däremot är det inte troligt att förändringen i någon större utsträckning påverkat jämförbarheten med tidigare år när det t ex gäller de enskilda frågorna rörande ett så vanligt beteende som alkoholkonsumtion.

Årskurs 9

Resultatredovisningen inleds med ett avsnitt om alkoholvanorna. Därefter beskrivs i tur och ordning tobaks-, narkotika- och sniftningsvanorna. En redogörelse för bruket av sömnmedel, lugnande medel och läkemedel tillsammans med alkohol följs av ett avsnitt som belyser elevernas erfarenhet av dopningsmedel. Vidare redogörs också för ANT-undervisningens omfattning, spelvanor och sambandet mellan konsumtionen av olika droger och vissa bakgrundsvariabler.

Alkohol

Avsnittet inleds med en redovisning av andelen konsumenter och icke-konsumenter av alkohol, liksom andelen elever som under de senaste 12 månaderna druckit hemtillverkat vin, hembränd sprit och smuggelsprit. Därefter redovisas andelen elever som någon gång under året respektive under den senaste månaden druckit alkohol.

I avsnittet presenteras också den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen alkohol och vardera alkoholsorts andel av årskonsumtionen. Även ett avsnitt om berusningsbenägenheten hos eleverna ingår. Slutligen presenteras data över regionala skillnader vad gäller alkoholkonsumtionen.

Konsumenter respektive icke-konsumenter av alkohol

I avsnittet "Definitioner av vissa begrepp" beskrivs och diskuteras hur en konsument definieras.

Som framgår av tabell 3 och diagram 1 var det fler elever under 1970-talet som var alkoholkonsumenter än under senare år. Den minskning som inleds i slutet av 1970-talet nådde sin lägsta nivå i slutet av 1980-talet. Därefter ökade värdena några år, varefter de fluktuerade under några år.

